

«настрій», птахи беруться за ремонт (старих, древніх, давніх) (хатинок, кубелець, гнізд) або споруджують нові (М.Сливко).

Наблизитися до «словесної тканини» твору – значить знайти шлях до осягнення його змісту, авторського задуму, спробувати розгадати таємницю, що міститься в кожному істинному творінні майстрів мистецтва слова. Згадаймо слова видатного філолога О.Потебні: «Розуміння – це повторення процесу творчості в зміненому порядку [8: 69]». Тому під час виконання завдань у класі треба спиратися не тільки на знання, але й на мовну інтуїцію, що розвивається і вдосконалюється в процесі творчої роботи над текстом. Без розвиненого мовного чуття не може бути мовної особистості.

Підведемо підсумки. Текст як лінгводидактичний засіб є основою навчального і розвивального мовленнєвого середовища на уроках рідної мови. Довколишнє оточення – це світ текстів, які ми чуємо, читаємо, вимовляємо. Саме вони створюють ту атмосферу, в якій живе, розвивається дитина, прилучається до надбань національної культури. У процесі роботи над текстами з опорою на мовну інтуїцію школярів створюються умови для реалізації функціонального підходу до вивчення мовних одиниць, формується мовна особистість учня, його уявлення про систему мови, здійснюється реалізація внутрішньопродметних і міжпредметних зв'язків курсів української мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Я.Ф. Два підходи до проблеми розуміння тексту // Семантика мови і тексту: Зб. статей VI Міжнар. конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 7-8.
2. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках // Эстетика словесного творчества. – М.: Худ. лит., 1986. – 424 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. – 5 изд. – М.: Лабиринт, 1999. – 351с.
4. Жинкин Н.И. Язык – речь – творчество//Избранные труды / Сост. В.Я.Коровина – М.: Просвещение, 1998. – 207 с.
5. Захлюпана Н.М. Словник-довідник з методики української мови. – Львів, ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – 250 с.
6. Зимняя И.А. Речевая деятельность и психология речи // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974. – С. 64-74.
7. Новиков А.И., Ярославцева Е.И. Семантические расстояния в языке и тексте. – М.: Педагогика, 1990. – 223 с.
8. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.
9. Федоренко Л.П. Закономерности усвоения родной речи. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
10. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Ленинград: Наука, 1974. – 428 с.

УДК 372.461

Г.М. Максимчук

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЮ ЛЕКСИКОЮ

Стаття присвячена проблемі збагачення словника молодших школярів етнокультурознавчою лексикою. Розкрито лінгводидактичний аспект цієї проблеми. Автор аналізує поняття "лексика" та "етнокультурознавча лексика".

The article is devoted to the problem of enriching of dictionary of junior school-children by an ethnic-cultural science vocabulary. The linguistic-didactical aspect of this problem is exposed. An author analyses a concept "vocabulary" and "ethno-cultural science vocabulary".

Постановка проблеми. Переорієнтація сучасного суспільства і його соціокультурної політики, що передбачає розвиток особистості на засадах духовності, докорінну зміну підходів до освіти, зумовлює суттєві інноваційні зрушення і в концепції навчання рідної

мови учнів початкової школи. Першорядного значення набуває розробка нових технологій навчального процесу, які б відповідали меті формування духовності, національної самосвідомості та у своїх формах впливу на дитину керувалися б принципами гуманізму.

Національні особливості культури найяскравіше виявляються у мові. Мова є найпершим і найнадійнішим шляхом "входження" людини в соціум. Провідне місце мови серед каналів одержання соціально-культурних знань зумовлене, по-перше, тим, що особистий досвід індивіда обмежений, порівняно з суспільно-доцільною практикою індивіда, і ця практична діяльність вимагає від нього оволодіння досвідом поколінь і знаннями навколишньої дійсності в обсязі, який в кілька разів перевершує його індивідуальний досвід. По-друге, саме мова з усіх знакових систем і форм культури здатна в найекономнішій формі закодувати, зберегти й передати надзвичайно великий обсяг знань, спостережень і узагальнень, що впливають з практичної діяльності групи людей, нації, народу. До того ж ряд важливих для життя індивіда елементів духовної культури функціонують лише у вербалізованій формі.

Мета статті – розкрити лінгводидактичний аспект збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою.

Виклад основного матеріалу. Мова, людське слово, мовлення та історія їх розвитку виступають по-перше, як предмет лінгвістики, по-друге, як предмет психології, а також як своєрідна діяльність індивіда, що розвивається у процесі його мовленнєвого розвитку, спілкування та відношення його до реальності і, по-третє, як система фізіологічних процесів, що реалізують цю мову в діяльності. Між психологією і лінгвістикою утворилося так зване історичне розмежування щодо предмета вивчення: психологія вивчає процес говоріння, мовлення і лише настільки займається мовою, наскільки її онтологія якимось проявляється у цих процесах; лінгвістика вивчає мову як систему, трактуючи її чи в матеріальному (система мовленнєвих навичок), чи в ідеальному аспекті, проте не цікавиться реалізацією цієї системи. Безперечно, мова сама по собі існувати не може, вона безпосередньо пов'язана з мовленням.

У сій статті зупинимося детальніше на лінгвістичному аспекті збагачення мовлення етнокультурознавчою лексикою.

Рідна мова – це самобутній спосіб мислення, оригінальний засіб пізнання дійсності, неповторний і нічим незамінний інструментарій творчості народу. В цьому унікальність, оригінальність і неповторність кожної мови як явища цивілізації. Мовлення – спосіб засвоєння і передачі сучасному і наступному поколінням усіх тих духовних скарбів, які зберіг народ у своїй мові. Дитина починає говорити тоді, коли засвоїть певну кількість мовних одиниць. Однією з одиниць мови є слово. Під поняттям "слово" розуміють одиницю мови, її будівельний матеріал (Л.П.Федоренко, В.Й.Логінова, В.В.Гербова). Кожне слово має значення. Слово позбавлене значення, – це не слово, воно пустий звук (Л.С.Виготський).

Слово визначається мовознавцями (Грищенко А.П., Мацько Л.І.) як основна функціонально-структурна і семантична одиниця мови, що становить звук або комплекс звуків і, характеризується самостійністю і відтворюваністю (Плющ М.Я.); має певне значення і вживається в мовленні як самостійне ціле (Пономарів О.Д.). Отож, слово – це будівельний матеріал мови, змістом якого є смислове значення.

Найважливішими ознаками слова є внутрішня впорядкованість звуків; наголос; лексичне значення; можливість поділу на менші мовні одиниці – морфеми; поєднання з іншими словами в реченні за допомогою змістового й граматичного зв'язку; наявність у реченні граматичних форм і синтаксичних функцій [2: 67].

Феномен "лексика" у словникових джерелах визначається як – сукупність слів, що входять до складу мови; словниковий запас творів авторів чи сукупність слів, що вживаються в якійсь сфері діяльності [4: 274]. Лексика, за визначеннями мовознавців (Доленко М.Т., Мацько Л.І., Пономарів О.Д., Сидоренко О.М.), становить сукупність уживаних у мові слів, з якими пов'язані певні значення, закріплені в суспільному вжитку

(Пономарів О.Д.); окремі шари чи групи слів (побутова лексика, професійна) (Мацько Л.І.); словниковий склад мови, сукупність усіх слів, наявних у якійсь мові (Доленко М.Т.).

Отже, лексика – змістовий і найдинамічніший компонент мовлення. При одному й тому самому рівні оволодіння граматику мови, інтонаційними засобами мовлення, лексика може бути найрізноманітнішою щодо своєї кількісної і якісної досконалості. Як зазначає І.О.Синиця, лексика найповніше і найточніше репрезентує особу мовця, його розумовий розвиток, стан його загальної і мовної культури [3]. Вчений вказував на те, що формальне засвоєння лексичних одиниць гальмує процес збагачення мовленням, а оволодіння значеннями нового слова буде ефективним, якщо ґрунтуватиметься на таких психічних процесах як відчуття, сприймання і осмислення.

Важливим для усвідомлення системи лексичного складу, вважає А.П.Грищенко, є диференціація лексичних одиниць за такими складовими: як – то: ступенем уживаності (розмежування активного і пасивного словникового складу); за комунікативними сферами вживання (поділ лексики за групами); за стилістичними ознаками (стилістично-нейтральна, стилістично-маркова тощо) [5: 97].

Лексика – змістовий і найдинамічніший компонент мовлення. Багатство і бідність мовлення, його виразність і сірість краса і непривабливість, більшість його позитивних чи негативних якостей – це передусім особливості його лексики [1]. Лексичне значення слова – це узагальнене відображення предметного змісту. В мовознавстві розрізняють кілька ступенів узагальнення слів за змістом, за значенням [1]. Відтак, засвоїти ступені узагальнення – означає засвоїти значення слова.

Лексикологія є наукою не про окремі слова, а про лексичну систему мови в цілому. Зважаючи на те, що сучасна методика особливу увагу приділяє практичній спрямованості навчання лексики, удосконаленню комунікативних умінь і навичок на основі вже засвоєних лексичних понять, слова вивчаються з точки зору: їх смислового значення; місця в загальній системі лексики; походження; уживаності; сфери застосування в процесі спілкування; їх експресивно-стилістичного характеру. Як розділ науки, лексикологія має свій об'єкт дослідження і володіє своєю системою понять, що тісно пов'язані з граматичними, фонетичними й словотворчими формами і значеннями.

Незважаючи на те, що словникова робота та вивчення лексики мають той самий об'єкт – слово, на уроках із лексикології слово вивчається як одиниця лексичної системи і завдання збагачення словникового запасу хоча і стоїть, проте не є головним. У зв'язку з цим необхідно враховувати різницю між методикою вивчення лексикології й методикою словникової роботи. Натомість у початкових класах лексика як самостійний розділ науки про мову не вивчається. Учні засвоюють лише окремі лексичні відомості, зокрема, практично ознайомлюються з прямим і переносним значенням слова, багатозначністю, синонімією й антонімією. Відтак, збагачення словникового запасу молодших школярів відбувається у процесі вивчення граматики, морфології та орфографії. На уроках рідної мови учні оволодівають мовними засобами, а саме, словами та їх формами, вчать розуміти семантику слів, використовувати лексичні одиниці якомога точно і доречно в мовленнєвій практиці як у школі, так і в повсякденному житті. Проте знання, яких набувають школярі в початкових класах, мають стати надійною основою для подальшого удосконалення засобів виразності думок в усному і писемному мовленні.

Початкова школа при вивченні лексики визначає такі завдання: збагачення словника учнів, тобто засвоєння нових, не відомих раніше слів чи нових значень відомих слів; уточнення словника – введення окремих слів у контекст, зіставлення близьких або протилежних за значенням слів, засвоєння багатозначних та емоційно забарвлених слів; активізація словника – перенесення якомога більшої кількості слів із пасивного словника в активний; усунення не літературних слів – діалектизмів, жаргонізмів, просторічних і слів зі зниженим значенням.

Проблема збагачення мовлення учнів знайшла своє відображення у працях Ф.І.Буслаєва, І.І.Срезневського, К.Д.Ушинського, О.М.Біляєва, М.І.Пентилюк, Л.М.Симоненкової, Л.О.Кутенко та ін.

У процесі розвитку зв'язного мовлення та збагачення лексичного складу етнокультурознавчою лексикою учнів початкових класів важливу роль відіграє формотворча та словотворча робота та вміння оперувати цими словами відповідно до завдань мовного і мовленнєвого характеру, а також у повсякденній комунікативній практиці.

Розвиток дітей шкільного віку та виховання у них любові до рідного слова – завдання початкової школи, що закладає основи становлення особистості. Для успішної соціалізації дітей, вироблення вміння спілкуватися з іншими людьми вчитель має звертати увагу на збагачення словникового запасу дітей етнокультурознавчою лексикою.

Етнокультурознавча лексика розглядається лінгвістами В.М.Русанівським, Л.С.Паламарчуком, М.М.Пилинським, Г.П.Сиротіною, Н.С.Ніколаєвою, В.І.Говердовським як один із базових компонентів культури, умова й засіб функціонування національної свідомості, збереження історичної пам'яті українців. При цьому, слова, національно-культурний компонент яких знаходиться за межами лексичного поняття, але потенційно наявний у свідомості й пам'яті носія мови, складають шар етнокультурознавчої лексики. За допомогою саме таких слів людина засвоює інформацію, пов'язану з історією, побутом, культурними традиціями.

Висновки. Отже, зміст шкільної освіти, відповідно до етнокультурознавчого компонента, спрямовується на здійснення естетичного впливу засобами української мови як навчального предмета, одним із шляхів реалізації якого є ознайомлення з характерними якостями української мови – з лексичним багатством, мелодійністю, образністю. Саме з означених позицій визріла необхідність цілеспрямованої, систематичної роботи над мовленням молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготський Л.С. Мышление и речь: Собр. Соч. – М.: Педагогика, 1982. – Т.2. – 502с.
2. Мацько Л.І., Мацько О.М., Сидоренко О.М. Українська мова: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1998. – 416с.
3. Синиця І.О. Психологія усного мовлення. – К.: Рад.шк., 1974. – С.36-42.
4. Словник іншомовних слів. – М.:, 1986. – 608с.
5. Сучасна українська літературна мова: За ред. М.Я. Плющ. – К: Вища школа, 1994. – 413с.

УДК 37.03

Л.І. Мамчур

ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ОДИНИЦІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті подано й охарактеризовано основні одиниці мовленнєвої комунікації, з'ясовано шляхи їх формування в сучасній школі.

The article contains the description of main units of linguistic communication, marking ways of its forming in modern school.

Серед актуальних питань, що стоять перед сучасною педагогічною наукою, одна із найважливіших належить формуванню у школярів комунікативної компетентності та підготовці їх до повноцінного життя в суспільстві. Важливість комунікативної компетентності особистості, як зазначає І.Зимня, може зберегти культурно-історичні, етносоціальні цінності, якщо розглядати компетенції, які лежать в основі компетентнісного підходу в освіті, як складні особистісні утворення, що охоплюють і пізнавально-інтелектуальні, і емоційні, і моральні складники [8: 5]. Із сказаного вище випливає, що